

Stručni rad

**ULOGA I ZADACI ODGAJATELJA U FORMIRANJU
EKOLOŠKE SVIJESTI KOD DJECE PREDŠKOLSKOG
UZRASTA**

Sabaheta Muratović

Predškolska ustanova „Reuda“

Novi Pazar, Srbija

binasamuratovic25@gmail.com

Apstrakt

U današnjem vremenu, raste fokus društva na razumijevanje koliko je važno razvijati ekološku svijest, naročito zbog sve izraženijih posljedica koje proizilaze iz ljudskog utjecaja na prirodu. U okviru savremenih društvenih procesa, ekološka osviješćenost postaje nezaobilazna tema, posebno zbog sve prisutnijih ekoloških izazova koji su uglavnom rezultat aktivnosti koje čovjek svakodnevno preduzima. Sve izraženije i složenije ekološke krize postale su svakodnevna realnost, što dodatno naglašava važnost odgovornog odnosa prema prirodi. Zbog toga je postalo od suštinskog značaja da se razvija svijest o zaštiti okoliša, kako bi se omogućilo dugoročno rješavanje ekoloških izazova. U tom svjetlu, važno je kontinuirano raditi na razvijanju i produbljivanju ekološke svijesti u svim segmentima društva, jer bez tog temelja nije moguće ostvariti efikasne promjene. Posebno važnu ulogu u ovom procesu imaju odgajatelji, koji bi kroz svoj svakodnevni rad trebalo da podstječu ekološko razmišljanje kod djece još u predškolskom uzrastu. Pored organiziranja aktivnosti koje promoviraju očuvanje životne sredine, oni bi i svojim ličnim primjerom trebalo da predstavljaju model ponašanja, čime direktno utječu na formiranje ekološki osviješćene ličnosti djeteta.

Ključne riječi: Odgajatelji, ekološka svijest, djeca predškolskog uzrasta.

**THE ROLE AND TASKS OF EDUCATORS IN FORMING
ENVIRONMENTAL AWARENESS IN PRE-SCHOOL
CHILDREN**

Abstract

In today's time, society's focus on understanding how important it is to develop ecological awareness is growing, especially due to the increasingly pronounced consequences that arise from human influence on nature. Within the framework of modern social processes, environmental awareness is becoming an unavoidable topic, especially due to the increasingly present environmental challenges that are mainly the result of the activities that humans undertake on a daily basis. Increasingly pronounced and complex environmental crises have become a daily reality, which further emphasizes the importance of a responsible attitude towards nature. Therefore, it has become essential to develop environmental awareness, in order to enable long-term solutions to environmental challenges. In this light, it is important to continuously work on developing and deepening ecological awareness in all

segments of society, because without this foundation it is not possible to achieve effective changes. Educators have a particularly important role in this process, and through their daily work, they should encourage ecological thinking in preschool children. In addition to organizing activities that promote the preservation of the environment, they should also represent a model of behavior by their personal example, thus directly influencing the formation of the child's environmentally conscious personality.

Keywords: Educators, environmental awareness, preschool children.

UVOD

U predškolskim ustanovama, pristup obrazovanju i odgoju u oblasti zaštite životne sredine prilagođava se uzrasnim karakteristikama djece i fokusira se pretežno na afektivni i konativni aspekt razvoja ekološke svijesti i ponašanja. Glavni cilj ovakvog pristupa nije samo prenošenje informacija, već podstjecanje razumijevanja značaja očuvanja sredine u kojoj dijete odrasta. Ekološki odgoj, u tom kontekstu, temelji se na neposrednom iskustvu i omogućava djeci da kroz istraživanje i samostalno otkrivanje okoline razvijaju svijest o važnosti prirode. S obzirom na prirodnu radoznalost, sklonost ka istraživanju i potrebu za učenjem koja karakteriziraju djecu predškolskog uzrasta, teme vezane za ekologiju im se lako približavaju i pobuđuju njihovo interesiranje. Proces oblikovanja ekološkog načina mišljenja započinje još u porodičnom okruženju, gdje dijete ima brojne prilike da razvije osnovne navike i stavove vezane za očuvanje prirode. Ipak, upravo su predškolske ustanove te koje, pored porodice, igraju ključnu ulogu u sistematskom usvajanju znanja o zaštiti životne sredine – i to kroz igru kao osnovni oblik dječjih aktivnosti. Važno je napomenuti da ekološko obrazovanje ne treba da bude ograničeno na rano djetinjstvo, već bi trebalo da prati pojedinca tokom cijelog života. Iz tog razloga, uključivanje ovih sadržaja u obrazovne programe svih nivoa, počev od predškolskog, od suštinskog je značaja. Uloga odgajatelja u ovom procesu je višeslojna – oni ne samo da obezbjeđuju prisutnost tema vezanih za ekologiju u svakodnevnim aktivnostima, već i stvaraju podstjecajno i sadržajno bogato okruženje za učenje. Njihova interakcija sa djecom odvija se spontano, bez nametanja, kroz zajedničko učestvovanje u aktivnostima koje podstječu ekološku svijest. Imajući u vidu koliko je važno rano usmjeravanje u ovoj oblasti, ovaj rad se bavi upravo značajem i ulogom odgajatelja u formiranju ekološke svijesti kod djece predškolskog uzrasta.

RAZVOJ I ZNAČAJ EKOLOŠKE SVIJESTI: ODGOVORNOST, OBRAZOVANJE I EKOLOŠKO PONAŠANJE

Različiti teorijski pravci, sistemi vrijednosti i društveno-ekonomski konteksti usloveli su pojavu brojnih definiranja ekološke svijesti. Ova raznolikost u tumačenju proizilazi iz činjenice da se ekološkoj svijesti pristupa iz više uglova – od filozofskih i socioloških, do psiholoških i obrazovnih. „Budući da je termin izuzetno širok, koristi se prvenstveno kako bi se naglasio stepen ugroženosti prirodne sredine, naročito kada posljedice ljudskog djelovanja postanu jasno uočljive, a kvalitet života

narušen. U najosnovnijem smislu, ekološka svijest podrazumijeva razvijeno osjećanje odgovornosti prema životnoj sredini, praćeno razumijevanjem važnosti njezinog očuvanja i neophodnosti održivog razvoja“ (Mavrić, Skenderović, 2021: 913). Razvoj svijesti o ekologiji kod djece predškolskog uzrasta oblikuje se kroz iskustva koja uključuju direktan boravak u prirodi, ali i kroz rutinske obrazovno-odgojne procese koji se odvijaju u porodici i u okviru predškolskih programa. Razmjena informacija između roditelja i vaspitača omogućava dublje razumijevanje djeteta i stvara temelje za razvoj stabilnih vrijednosti. Kako navode Muratović i saradnici, „relevantne informacije koje roditelji prenose vaspitačima o djetetu, njegovom položaju u porodici, pomaže vaspitačima da bolje razumiju ličnost svakog djeteta, da poštuju različitosti, što dovodi do toga da roditelji stiču povjerenje u predškolske ustanove i vaspitače“ (Muratović et al., 2021: 23). U savremenom društvenom kontekstu, ekološka svijest zauzima veoma važno mjesto, naročito imajući u vidu rastuće probleme sa životnom sredinom koji su uglavnom posljedica ljudskog utjecaja. „Ustanove za rani dječji razvoj imaju centralnu ulogu u formiranju osnovnih znanja kod najmlađih o zaštiti prirode i unapređenju ekoloških uvjetaa. Kroz svakodnevne aktivnosti u tim prostorima, djeca postupno usvajaju ekološke vrijednosti. Odgajatelji pritom imaju zadatak da osmisle sadržaje koji obrađuju teme očuvanja životne sredine i da kreiraju podsticajno i motivirajuće okruženje koje djeci omogućava aktivno učenje kroz igru i iskustvo“ (Metić, Mavrić, 2025: 137). Razumijevanje ekologije temelji se na stjecanju novih informacija, vrijednosti i stavova koji oblikuju ponašanja sa ciljem smanjenja negativnog utjecaja na prirodnu sredinu, čime se podstječe odgovorniji odnos prema okolini. Ovaj koncept obuhvaća sveobuhvatan uvid u ekološke pojmove, razumijevanje trenutnih ekoloških izazova i akcije koje slijedi iz ekologije. Osnova za takav pristup je ekološko obrazovanje, koje pruža osnovu za razvijanje kritičkog mišljenja u vezi sa prirodom i omogućava promjenu odnosa prema njoj. Vrijednosti vezane za ekologiju su neposredno povezane sa ekološkim saznanjima, koja uključuju prepoznavanje štetnih posljedica ljudskih aktivnosti na prirodne resurse poput zemljišta, voda, vazduha, flore i faune, što direktno utječe na kvalitet života. S obzirom na to, raste globalna svijest o nužnosti zaštite ovih vrijednosti kako bi se očuvala životna sredina. Na kraju, ekološko ponašanje podrazumijeva konkretne akcije koje preduzimaju ljudi u skladu sa naučenim ekološkim principima, kako bi rješavali ekološke izazove i doprinosili očuvanju prirodnih resursa (Marković, 2015). Kada se razmatra u praksi, odnos između ekološke svijesti, vrijednosti i ponašanja može se posmatrati kao konkretna ekološka akcija koju preduzima osoba koja je svjesna ekoloških problema. U kontaktu sa spoljnim faktorima, pojedinac koji je ekološki osviješćen može prepoznati svoj kapacitet i iskoristiti ga za aktivno djelovanje u zaštiti životne sredine. Ako su njegovi principi i stavovi usmjereni ka podršci očuvanju prirode, biće podstaknut da preduzme pozitivan korak koji doprinosi očuvanju okoline. Ova motivacija može se manifestovati kroz svakodnevne izbore koje osoba donosi, zasnovane na ekološkim principima i dostupnim resursima, s ciljem smanjenja negativnog utjecaja na planetu. Sve ove akcije zajedno omogućavaju poboljšanje stanja životne sredine.

OČUVANJE EKOLOŠKE SVIJESTI KROZ PRIZMU ISLAMA: ULOGA KUR'ANA U OČUVANJU PRIRODE

Islam je religija koja duboko poštuje prirodu i naglašava važnost očuvanja okoline. Kur'an kao temeljni izvor islamskih učenja ne samo da pruža smjernice za duhovni život, već daje i konkretne upute za odgovorno upravljanje resursima prirode. U Kur'anu se čovjek poziva na očuvanje i poštovanje Božijeg stvaranja, jer je priroda označena kao blagoslov i povjerenje koje je ljudima dato od Allaha. U Kur'anu se često istječe da je cijela priroda znak Božje moći, mudrosti i ljepote. Čovjek je stvoren da bude Božiji namjesnik na zemlji, što znači da ima odgovornost da upravlja i čuva resurse koje mu je Allah povjerio. „On je za vas sve što postoji na Zemlji stvorio, zatim je Svoju volju prema nebu usmjerio i kao sedam nebasa ga uredio; On sve zna“ (El-Bekare, 2:29). Ovaj ajet nas podsjeća da su resursi na zemlji povjereni ljudima od strane Boga, a njihov zadatak je da ih koriste na pravi način i u skladu s moralnim načelima islama. Islam uči da ljudi ne smiju uništavati ili zagađivati zemlju, jer to predstavlja nepoštovanje prema Božijem stvaranju. Kur'an izričito govori da su ljudi odgovorni za očuvanje prirodne ravnoteže i da njihovo ponašanje ne smije štetiti okolini. „I ne pravite nered na Zemlji, kad je na njoj red uspostavljen, a Njemu se molite sa strahom i nadom; milost Allahova je doista blizu onih koji dobra djela čine“ (El-A'raf, 7:56). Ovaj ajet naglašava da ljudi ne smiju izazivati štetu na zemlji, a naročito kada je ona već u ravnoteži. Svako uništavanje okoliša i resursa je u suprotnosti s islamskim učenjem o odgovornosti prema prirodi. Islam također propisuje štedljivo i umjereno korištenje prirodnih resursa. Ljudi nisu pozvani da rasipaju ili troše resurse bez potrebe, jer to stvara neravnotežu i prekomjernu eksploataciju. „O sinovi Ademovi, lijepo se obucite kad hoćete molitvu obaviti! I jedite i pijte, samo ne pretjerujte; On ne voli one koji pretjeruju“ (El-A'raf, 7:31). Ovaj ajet poziva vjernike da koriste resurse sa zahvalnošću i u umjerenim količinama, ne dopuštajući sebi da postanu rasipnici, jer takvo ponašanje nije od Božijih uputa. Kur'an također ističe važnost poštovanja života svih stvorenja, bilo da su to biljke ili životinje. Svako živuće biće ima svoju vrijednost i ulogu u Božijem planu. „Sve životinje koje po Zemlji hode i sve ptice koje na krilima svojim lete svjetovi su poput vas – u Knjizi Mi nismo ništa izostavili – i sakupiće se poslije pred Gospodarom svojim“ (El-En'am, 6:38). Ovaj ajet potvrđuje da su svi životi povezani i da su svi resursi u Božijem vlasništvu. Upravljači na zemlji (ljudi) moraju odgovorno postupati prema svim stvorenjima, bilo da su to biljke ili životinje. Voda, kao temeljni prirodni resurs, igra ključnu ulogu u islamskom učenju o ekologiji. Kur'an podstječe na štednji i odgovorno korištenje vode, naglašavajući njenu svetost i važnost. „I Mi smo iz vode stvorili svaku živu stvar. Hoćeš li da vjeruješ?“ (El-Enbija', 21:30). Voda je osnovni element života, i islam uči da treba biti pažljiv prema njenom korištenju, te se ne smije rasipati ni trošiti u višku. Islam uči da postoji savršena ravnoteža u prirodi, koju treba čuvati i održavati. Svaka promjena koju ljudi naprave mora biti u skladu s tim balansom, jer svaki oblik neravnoteže može dovesti do negativnih posljedica po okoliš i društvo. „I ne pravite zlo na zemlji nakon što je ona ispravljena“ (El-Bekara, 2:60). Ljudi su pozvani da čuvaju ovu ravnotežu, a bilo kakav pokušaj narušavanja ravnoteže prirode (npr. prekomjerna

sjeća šuma, zagađenje, iscrpljivanje resursa) smatra se zločinom u islamskom učenju. Očuvanje ekološke svijesti u islamu je duboko ukorijenjeno u vjerovanjima i učenjima Kur'ana. Islam poziva vjernike da poštuju i čuvaju prirodu jer je ona dar od Boga, a čovjek je odgovoran za njezino očuvanje. U skladu s islamskim učenjima, ekološka svijest se temelji na principima ravnoteže, štedljivosti, odgovornosti i poštovanja prema svim Božijim stvorenjima. Kroz ove smjernice, islam nudi sveobuhvatan okvir za održivost i zaštitu životne sredine, te poziva ljude da djeluju u skladu s tim principima, kako bi sačuvali planetu za buduće generacije.

DJECA I PRIRODA: PRVI KORACI KA ODGOVORNOM EKOLOŠKOM PONAŠANJU

Odgov i obrazovanje dece u oblasti ekologije tokom predškolskog uzrasta predstavlja značajnu komponentu njihovog sveukupnog razvoja, jer podstječe formiranje ekološke kulture, jača unutrašnju motivaciju za samostalno ekološko djelovanje i omogućava djeci da učestvuju u različitim aktivnostima usmjerenim ka očuvanju i poboljšanju životne sredine, u skladu sa njihovim interesovanjima i sposobnostima. Ovaj proces se može opisati kao „pribavljanje znanja i uvida iz raznih naučnih i životnih oblasti, sa ciljem oblikovanja svijesti, stavova i navika koje doprinose zaštiti okoliša i unapređenju kvaliteta ljudskog života“ (Stanišić, 2008: 86). Tokom ranog dječjeg razvoja, važno je podstjecati emocije poput poštovanja i bliskosti prema prirodnom svijetu i živim bićima. Ključno je da djeca usvoje osnovna znanja iz društvenih i prirodnih oblasti, kako bi razvila sposobnost da očuvaju, unaprijede i obnove životnu sredinu u skladu sa ekološkim načelima. Savremeni pristupi ekologiji zasnivaju se na ideji da je svijet jedinstvena i povezana cjelina, da je čovjek odgovoran za stanje planete i da je neophodno uspostaviti uravnotežen odnos između ljudskog društva i prirodnog okruženja. Priroda se ne bi smela posmatrati kao statičan resurs, već kao dinamičan i promjenljiv sistem, čije narušavanje može imati ozbiljne posljedice za cjelokupno čovečanstvo (Klemenović, 2014). Okruženje u kome ljudi žive treba da bude takvo da doprinosi njihovom zdravlju i omogućava stabilan i prirodan razvoj svih oblika života. Obrazovni sadržaji iz oblasti ekologije, koji su dio programa u predškolskim ustanovama, privlače pažnju i djece i odgajatelja, pa se sa entuzijazmom sprovode u praksi. Zbog svoje savremene važnosti, ekološke teme se uvode još u ranom djetinjstvu, najprije kroz porodične rutine, a zatim se dodatno razvijaju kroz institucionalni rad u vrtićima. Cilj je da se kod djece od malih nogu formiraju korisne ekološke navike, kako bi doprinosila očuvanju planete i zdravlju sredine u kojoj borave. Prirodni svijet pruža prostor za razmišljanje o suživotu sa drugim vrstama koje nastanjuju našu planetu. Sve što nas okružuje ima neprocjenjivu vrijednost – od sunca i nebeskih tijela, do biljaka, vazduha i životinja – a upravo mi imamo odgovornost da sve to sačuvamo (Štrbac, 2009). Razvijanje motiva kod djece da čuvaju prirodu zbog njene estetske vrijednosti predstavlja važan zadatak koji treba ozbiljno postaviti još u najranijem obrazovanju. Sa najmlađima je neophodno voditi razgovore o važnosti zdravog okruženja, kao i o načinima života koji podrazumijevaju svjesno i odgovorno ponašanje čovjeka, kako prema sebi, tako i prema prirodi. U okviru rada u vrtićima, korisno je organizirati aktivnosti koje uključuju opažanje prirodnih procesa, boravak

napolju u skladu sa vremenskim uvjetima i organizacionim mogućnostima, kao i direktan dodir sa prirodnim okruženjem. Posebno je dragocjeno upoznati djecu sa osobinama i ponašanjem različitih biljnih i životinjskih vrsta, sa njihovim razvojnim specifičnostima i ulogom u ekosistemu. Uloga odgajatelja ogleda se u tome da kod djece neguje razmišljanje koje prepoznaje međusobnu povezanost prirodnih elemenata – živih i neživih. „Kako bi bio uspješan u ovom zadatku, odgajatelj mora stalno raditi na svom profesionalnom razvoju u oblasti ekologije, pratiti inovacije i primjenjivati savremene pristupe očuvanju životne sredine, jer je briga o prirodi sastavni dio cjelokupnog razvoja svakog pojedinca“ (Andevski, Knežević-Florić, 2012: 12). Ekološko obrazovanje dostiže svoju pravu svrhu tek kada se ostvari povezanost između znanja o ekologiji, razvijene ekološke svijesti i konkretnog ponašanja koje odražava ta znanja u praksi. Prema Markoviću (2015: 294), to znači „da se kod pojedinca razvija pogled na svijet koji počiva na ideji čovjekove neraskidive povezanosti sa prirodom, gdje se njegove kulturne i praktične aktivnosti ne zasnivaju na iscrpljivanju prirodnih resursa, već na takvom obliku razvoja prirode koji omogućava napredak čitavog društva“.

Budući da učenici osnovnih škola kroz različite nastavne predmete obrađuju teme koje se odnose na zaštitu prirodne sredine, predškolske ustanove imaju zadatak da djeci pruže temeljna znanja i stavove koji će im pomoći da kasnije lakše proširuju i produbljuju razumijevanje pitanja očuvanja životne sredine.

ULOGA I ZADACI ODGAJATELJA U PODSTJECANJU EKOLOŠKE SVIJESTI KOD DJECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA

Neizostavnu kariku u razumevanju i podsticanju ekoloških aktivnosti kod dece predškolskog uzrasta svakako čini vaspitač. On mora biti stručno osposobljen i spreman za permanentno obrazovanje u pogledu zaštite životne sredine, jer samo tako može uspešno odgovoriti zahtevima i zadacima koji mu se postavljaju. „Naposletku, sticanje kulturnih vrednosti i sistema proističu iz one čovekove potrebe i težnje da svoje bitisanje, svoj život na zemlji oplemeni i oblagorodi“ (Popović, 2020: 362). U pogledu zaštite i unapređivanja životne sredine njegovi zadaci su višestruki i odgovorni. Najvažniji zadatak vaspitača je da kod dece gradi stav prema kojem je ono što ambalaža sadrži značajnije od same ambalaže koja će ionako otići u đubre, kao i da treba birati one proizvode čija se ambalaža može reciklirati (Furlan, 2019). Takođe, kod dece treba podsticati razmišljanje o mogućim posledicama onoga što čine u svojoj životnoj sredini i obaveštava ih o tome. Savić i Terzija (2007: 34) ističu da se oni baziraju na „podsticanju kreativnosti i lične inicijative kod vaspitanika u traganju za rešenjima problema koji se javljaju u zaštiti životne sredine i doživljaju ponosa koji izaziva svest o tome da su na neki način doprineli njihovom rešavanju“. Odgajatelji u predškolskim ustanovama imaju zadatak da razvijaju kod djece interesovanje za životnu sredinu, podstječući ih da prepoznaju prirodu kao vrijednost koja je od značaja za čovjeka u mnogim aspektima, negujući osjećaj harmonije sa prirodnim svijetom. Pored toga, važno je da pomognu djeci da, pored divljenja ljudskim dostignućima, razvijaju poštovanje prema svijetu koji nije stvoren ljudskom rukom, kako prema živim, tako i prema neživim elementima prirode. Također, odgajatelji treba da usmjere djecu na

razumijevanje prirode kao organiziranog sistema u kojem je sve međusobno povezano i uvjetovano, podstječući ih da prepoznaju složeni odnos između čovjeka i prirode. „Vaspitači treba da prepoznaju i razumiju okolnosti i stanja koja se dešavaju u životu djeteta dok boravi u vrtiću, da budu u stanju da razvijaju stavove, sposobnosti, vještine, navike nužne za njihovo djelovanje u pravcu razumijevanja, podrške i pomoći djeteta“ (Muratović et al., 2022: 180). Kroz odgoj, djeca bi trebalo da shvate da su ekološki problemi nasledstvo prošlih generacija, ali da su rješivi zajedničkim naporima, pri čemu svako može doprinijeti očuvanju životne sredine (Kamenov, 2004). Odgajatelji podstječu djecu da razmišljaju o posljedicama svojih postupaka na okoliš i da upoznaju osnovne komponente biološkog i fizičkog svijeta, kao što su vazduh, voda, tlo, biljni i životinjski svijet. Kroz posmatranje i eksperimente, djeca razvijaju sposobnost da samostalno tragaju za odgovorima na pitanja o svijetu oko sebe. Na praktičnim primjerima pravilnog i nepravilnog ponašanja prema životnoj sredini, odgajatelji pomažu djeci da razvijaju sposobnost rasuđivanja i da formiraju životni stil zasnovan na ekološkoj etici i ličnoj odgovornosti za očuvanje okoline. Također, neguju stav prema kojem su ljudi dužni da nadoknade štetu koju su naneli prirodi i njenim stanovnicima, kao i razvijaju zaštitnički odnos prema prirodi i životima svih bića, uključujući i ona koja se često doživljavaju kao neprijatna, poput insekata. Na kraju, odgajatelji djecu uče da male uštede mogu imati veliki utjecaj na očuvanje prirodnih resursa i sarađuju sa roditeljima kako bi zajednički ostvarili ciljeve obrazovanja i odgoja usmjerene na zaštitu životne sredine (Kamenov, 2004). Zaključno, odgajatelji imaju ključnu ulogu u oblikovanju ekološke svijesti kod djece predškolskog uzrasta, kroz kontinuirano obrazovanje i razvoj kreativnosti u rješavanju ekoloških problema. Njihovo angažovanje doprinosi stvaranju odgovorne i harmonične veze između čovjeka i prirode, što je osnova za očuvanje životne sredine u budućnosti.

ORGANIZOVANE AKTIVNOSTI SA EKOLOŠKIM SADRŽAJIMA U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA

Zdravlje i razvoj predškolskih ustanova zavise od sposobnosti i usklađenosti njihovih upravljačkih struktura. U takvim zajednicama, odgajatelji imaju centralnu ulogu, aktivno učestvujući u svakodnevnim obrazovnim i odgojnim aktivnostima koje omogućavaju uspješno funkcioniranje predškolske ustanove (Metić, 2024). Ekološke aktivnosti čine ključnu komponentu pažljivo razvijenog plana i programa za rad s djecom predškolskog uzrasta. Ishodi u vezi sa stjecanjem ekoloških vještina, znanja i svijesti, kao i razvijanje navika za ekološko djelovanje, u velikoj mjeri zavise od sposobnosti i angažiranja odgajatelja. U tom procesu, ključno je da djeca razviju ekološku kulturu koja će ih pratiti tokom cijelog života. Prema Kamenovu (2004: 51), „suština ovih aktivnosti je da se kod djece stvore pozitivni emocionalni odgovori prema prirodi, uz motiviranje za zaštitu i unapređenje životne sredine. Ovaj cilj se može postići samo ako djeca, kroz stvarne situacije koje podstječu njihovu aktivnost, dožive prirodne fenomene na najprikladniji način“. Okruženje u kojem živimo predstavlja najvredniji izvor saznanja i idealnu podlogu za razvoj ekoloških aktivnosti koje omogućavaju neposredno iskustvo. Na primjer, odlaganje

smeća je pitanje na koje treba posebno obratiti pažnju, jer djeca neće shvatiti njegovu štetnost dok ne postane vidljivo ili ih ne ugrozi na neki način. Često se ne razmatra da, iako je otpad uklonjen, čak i na način koji nije u potpunosti ispravan, može ozbiljno ugroziti prirodu, što djeca obično ne prepoznaju bez odgovarajuće edukacije (Berber, 2016). Korišćenje audio-vizuelnih materijala često je korisno u radu sa djecom, naročito kada im je potrebno prikazati živi svijet iz dalekih regiona, egzotične životinje ili rijetke insekte. Selekcija ekoloških aktivnosti u predškolskim ustanovama zavisi prije svega od ciljeva obrazovanja i odgoja usmjerenih na zaštitu životne sredine, koji su u skladu s dječjim razvojnim potrebama, interesovanjima i mogućnostima. Ovo omogućava odgajatelju da slobodno bira aktivnosti, čije realiziranje zavisi od njegove kreativnosti i inovativnosti u planiranju i sprovođenju ekoloških zadataka. „Prvi uslov za kvalitetnu realizaciju ekoloških sadržaja i ostvarivanje cilja i zadatka ekološkog vaspitanja i obrazovanja djece predškolskog uzrasta jeste da odgajatelj bude prihvatljiv model ekološki poželjnog ponašanja“ (Gegić et al., 2024: 222).

Aktivnosti u kojima su uključeni ekološki sadržaji kod djece predškolskog uzrasta vrlo su raznolike. To uključuje, prije svega, otkrivačke aktivnosti koje omogućavaju djeci da se upoznaju sa živim svijetom, uključujući ljude, biljke i životinje. Tu su i radne aktivnosti koje doprinose zaštiti životne sredine, zdravstveno-higijenske aktivnosti koje pokazuju povezanost između zdravlja, higijene i ekologije, kao i aktivnosti moralnog odgoja, koje razvijaju svijest o ličnoj odgovornosti za očuvanje životne sredine. Također, važne su govorne i likovne aktivnosti, među kojima se često prelamaju ekološki elementi.

1. Aktivnosti koje se bave proučavanjem uloga živog i neživog svijeta u životu čovjeka, kao i utjecaja čovjeka na životnu sredinu, od suštinskog su značaja. Proučavanje čovjeka kao dijela ekosistema pomaže djeci da razumiju važnost biljnih i životinjskih vrsta u njihovom životu, kao i ljudsku odgovornost u očuvanju i zaštiti tih vrsta. Ove aktivnosti uključuju upoznavanje sa jestivim biljkama, njihovim branjem i pripremanjem, kao i sakupljanjem lekovitih biljaka za pripremu napitaka. Također, aktivnostima se ukazuje na utjecaj ljudskih djela na smanjenje zagađenja vazduha, vode i zemljišta, smanjenje buke, pošumljavanje, kao i očuvanje plodnog zemljišta, sve s ciljem smanjenja negativnog uticaja na biljni i životinjski svijet (Kamenov, 2004).

2. Kroz aktivnosti koje istražuju ekosisteme i povezanost organskog i neorganskog svijeta, djeca uče o ravnoteži i međuzavisnosti u prirodi. Cilj ovih aktivnosti je upoznavanje sa karakteristikama ekosistema i razumijevanje kako različite vrste utječu na očuvanje prirodne ravnoteže. Kroz posmatranje, djeca prepoznaju razliku između stvaranja organskih materija, njihove potrošnje i mineralizacije.

Uvježbavaju se vještine posmatranja životinja u vještački stvorenim ekosistemima kao što su akvarijumi, terarijumi i insektarijumi. Aktivnosti poput razvrstavanja slika životinja po staništima, modeliranja životinja od plastelina i drugih materijala, kao i pravljenja maketa zooloških vrtova, omogućavaju djeci da vizualiziraju životne zajednice. Također, kvizovi i takmičenja u prepoznavanju staništa životinja i oblikovanju lanaca ishrane dodatno doprinosi razumijevanju ove teme (Kamenov, 2004).

3. Otkrivačke aktivnosti koje omogućavaju djeci da prošire svoje znanje o životnoj sredini i razviju odgovoran odnos prema njoj, uključuju istraživanje prirode, identificiranje biljaka i životinja, kao i učenje o zaštiti i očuvanju okoliša. Ove aktivnosti su naročito atraktivne za djecu predškolskog uzrasta jer uključuju neposredne kontakte sa prirodom, kao što su slušanje zvukova prirode, istraživanje biljaka i životinja, te sakupljanje i čuvanje šumskih plodova. Djeca uživaju u tome, a kroz ove aktivnosti također se uče o prirodnim pojavama i zakonitostima. Pored toga, istraživanje fizičkih osobina prirode, kao što su agregatna stanja vode, pravljenje vetrenjače ili igre u pijesku, omogućavaju djeci da prate i analiziraju promjene u prirodi, čime se dodatno razvija njihova motivacija za očuvanjem prirodnog okruženja (Kamenov, 2004).

4. Aktivnosti usmjerene na zaštitu i unapređenje životne sredine fokusiraju se na edukaciju djece o načinima očuvanja prirodnih resursa, kroz razgovore i praktične primjere koji imaju veliki utjecaj na njihov razvoj. Kod predškolske djece, od esencijalne je važnosti istraživanje međuzavisnosti živih bića i prirodnih resursa, kao i prepoznavanje ekoloških principa u svakodnevnom okruženju. Kroz ove aktivnosti, djeca se podstječu na usvajanje pravila koja čuvaju prirodu, traže konkretna rješenja za smanjenje zagađenja, i razmatraju kako svaki pojedinac može doprinijeti zaštiti životne sredine. Također, koriste se plakati, fotografije i obavještenja sa ekološkim temama, dok su biokutak i biobašta, ako su dostupni, odlična sredstva za praktičnu primjenu ekoloških principa (Kamenov, 2004).

5. Aktivnosti koje se odnose na štednju, racionalnu upotrebu i obnavljanje prirodnih resursa fokusiraju se na učenje djece o ekonomičnom ponašanju, kako bi se izbjeglo rasipanje energije, vremena i sredstava. Kod predškolaca je važno razviti svijest o pravilnom odlaganju otpada, smanjenju količine otpada koji nastaje u svakodnevnom životu, kao i razumijevanju razlike između procesa proizvodnje, potrošnje i razgradnje u prirodi. Reciklaža je ključna tema koja djeci pomaže da shvate kako se otpad može pretvoriti u korisne predmete, čime se doprinosi zaštiti životne sredine i efikasnijem korišćenju resursa (Kamenov, 2004).

Pružanje prilike djetetu da doživi radost što je deo života na planeti i što ličnim učešćem doprinosi prirodnoj ravnoteži, koja je uvjet sveopšteg opstanka. Ekološke aktivnosti se brižljivo planiraju u zajedničkom timskom radu odgajatelja i pedagoga., dok se sadržaji se biraju u zavisnosti od aktuelnosti, dogovorima na nivou vrtića, primjereno uzrastu djece i njihovim interesovanjima.

EKOLOŠKA RADIONICA „SVIJET LEPTIRA – PRIRODA U MINIJATURI“

Organizovane ekološke aktivnosti u vrtiću obuhvataju rad sa prirodnim materijalima. Također, organiziraju se izleti, takmičenja na otvorenom, obilježavanje ekoloških datuma (poput Dana planete Zemlje, Svjetskog dana zaštite životne sredine), kao i priprema eko-bašta i izrada kućica za ptice. Aktivnosti uključuju i prikupljanje i reciklažu ambalaže, izradu ekoloških kostima, postavljanje ekoloških poruka, kao i organiziranje seminara i stručnog usavršavanja za odgajatelje. Pored toga, razvija se saradnja sa različitim organizacijama u cilju implementacije ekoloških inicijativa.

Cilj: Razvijanje svijesti o zaštiti prirode, stvaranje uvažavanja prema ugroženim vrstama, podsticanje kreativnosti i saradnje između djece.

Zadatak za djecu: Djeca će napraviti modele leptira od prirodnih materijala, istražujući biljke koje privlače leptire i značaj leptira u ekosistemu.

Materijal: Prirodni materijali (slama, lišće, cvetovi, grančice, kamenčići), plastelin, karton, lepak, boje, sečivo za izrezivanje, drveni štapići, sivi i beli papir.

Opis aktivnosti:

U ovoj radionici djeca će ući u svijet leptira i njihove uloge u prirodi. Radionica počinje kratkim razgovorom o leptirima: šta oni rade, koja je njihova uloga u prirodi i zašto su važni za životnu sredinu. Ovo je idealna prilika da djeca saznaju kako leptiri pomažu u oprašivanju biljaka, kao i kako ugroženi leptiri imaju važnu ulogu u ekosistemu. Deca će zatim, uz pomoć odgajatelja, od prirodnih materijala (lišće, cvjetovi, slama, grančice) kreirati leptire. Prirodni materijali će služiti kao osnova za kreiranje krila, tela i drugih dijelova leptira. Djeca će koristiti lepak i sečivo za izrezivanje različitih oblika, kako bi dobila leptire koji će izgledati što realističnije. U ovom procesu, dečija kreativnost će doći do izražaja, ali i svijest o potrebi korištenja prirodnih materijala i ekološki prihvatljivom dizajnu. Nakon što djeca završe sa izradom leptira, nastaviće sa stvaranjem minijature ekoloških vrta. Ljuljaške, cvijeće i male biljke će biti raspoređene oko leptira. Na ovaj način, djeca će vizuelno predstaviti utjecaj leptira na okruženje, učiti o zaštiti biljaka koje privlače leptire i, također, razmišljati o održivosti i zaštiti njihovih prirodnih staništa.

Širenje aktivnosti:

U drugoj fazi radionice, djeca će imati priliku da razmotre vrste leptira koje su ugrožene. Ljudski utjecaj na njihovu populaciju će biti obrađen kroz konkretne primjere (npr. uništavanje staništa ili upotreba pesticida). Ovo će biti prilika da se djeca uključe u razgovor o načinima smanjenja svog negativnog utjecaja na prirodu.

Dodatni korak:

Kako bi djeca još više saznala o leptirima, organiziraćemo kratki kviz o leptirima i biljkama koje privlače ove insekte. Na kraju, dječje radove možemo izložiti u holu vrtića, uređujući mini-ekspoziciju "Svijet leptira" u kojoj će biti prikazani svi modeli i priručnici o značaju zaštite leptira u prirodi.

Zaključak:

Radionica se završava kratkim razgovorom sa djecom o važnosti očuvanja leptira i ostalih insekata, kao i o značaju biljaka u našem životu. Ljudi i priroda ne postoje odvojeno, već čine jedan neraskidiv sistem, koji moramo zajedno čuvati.

ZAKLJUČAK

Formiranje ekološke svijesti kod djece predškolskog uzrasta predstavlja temeljnu pretpostavku za izgradnju odgovornog odnosa prema prirodi i očuvanju životne sredine. Djeca u najranijem dobu usvajaju stavove i navike koje će kasnije oblikovati njihovo ponašanje kao odraslih osoba, stoga je važno da proces ekološkog odgoja započne upravo u predškolskim ustanovama. U tom procesu, odgajatelji zauzimaju centralno mjesto, jer su oni ti koji svakodnevno, kroz neposredan rad sa djecom, imaju priliku da oblikuju svijest o važnosti očuvanja prirodnih resursa i održivog načina života. Kroz osmišljene aktivnosti, igre u prirodi, kreativne

radionice i vlastiti primjer odgovornog ponašanja, odgajatelji postaju uzori koji djecu uče poštovaanju i harmoniji sa prirodnim svijetom. Njihova uloga nije ograničena samo na prenošenje znanja, već i na podstjecanje kritičkog mišljenja, razvoja empatije prema živim bićima i razumijevanja međusobne povezanosti čovjeka i okoline. Također, važno je istaći da ekološki odgoj ne smije biti izoliran segment obrazovnog procesa, već mora biti integriran u sve aspekte rada predškolskih ustanova, jer samo tako može ostaviti trajan trag. Posebnu dimenziju ekološke svijesti pružaju i religijski principi, među kojima islamska učenja o očuvanju prirode zauzimaju važno mjesto. Kroz Kur'anske poruke o odgovornosti prema Božijem stvaranju, djeci se dodatno usađuju moralne vrijednosti koje podstječu brigu o prirodi, štedljivost i očuvanje ravnoteže u ekosistemu. Na taj način, odgajatelji ne samo da doprinose intelektualnom i emocionalnom razvoju djece, već i oblikuju njihove stavove o životu i zajedničkoj budućnosti. Zaključno, može se reći da uloga odgajatelja u formiranju ekološke svijesti kod djece predškolskog uzrasta ima dalekosežan značaj, jer od kvaliteta i posvećenosti njihovog rada zavisi u kojoj mjeri će buduće generacije biti spremne da prepoznaju i rješavaju ekološke izazove. Samo kroz kontinuiran i sistematski pristup, zasnovan na povezivanju teorijskih znanja i praktičnih aktivnosti, moguće je stvoriti društvo koje će živjeti u skladu s prirodom i graditi održivu budućnost za sve.

LITERATURA

1. KUR'AN
2. Andevski, M., Knežević-Florić, O. (2012). *Obrazovanje i održivi razvoj*. Novi Sad: Savez pedagoških društava. Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača.
3. Berber, S. (2016). *Ekologija*. Sombor: Pedagoški fakultet.
4. Furlan, I. (2019). *Ekološka svijest i ekološko ponašanje*. Primenjena psihologija. Zagreb: Školska knjiga.
5. Gegić, A., Muratović, A., & Muratović, A. (2025). Uloga odgajatelja i njihove (ne) razvijene ekopedagoške kompetencije za podsticanje ekološkog ponašanja djece. *RAZVOJ ODNOSA ČOVJEK-SREDINA KROZ PRIZMU EKOLOŠKE PEDAGOGIJE I PSIHOLOGIJE*, br. 2, str. 214 □ 224 (<https://doi.org/10.5281/zenodo.15341453>).
6. Kamenov, E. (2004). *Zelena planeta*. Novi Sad: Dragon.
7. Klemenović, J. (2014). *Ekološko vaspitanje i obrazovanje dece predškolskog uzrasta*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
8. Marković, D. (2015). *Socijalna ekologija*. Beograd: Zavod za udžbenike.
9. Mavrić, M., Skenderović, I. (2021): *Dramatization as a Methodical procedure in Developing Ecological Habits of Preschool Children*, *New Technologies, Development and Application IV*, pp. 912-921 (https://www.researchgate.net/publication/351489552_Dramatization_as_a_Methodicalprocedure_in_Developing_Ecological_Habits_of_Preschool_Children).
10. Metić, A. (2024). Vrtić u ulozi zajednice koja uči. *Univerzitetska misao - časopis za nauku, kulturu i umjetnost*, br. 23, str. 146-155 (<https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/1451-3870/2024/1451-38702423146M.pdf>).
11. Metić, A. Mavrić, M. (2025). Elementi ekološkog vaspitanja i obrazovanja i njihov uticaj na razvoj ekološke svesti dece predškolskog i učenika mlađeg školskog uzrasta. *Međunarodna konferencija o ekološkoj pedagogiji i ekološkoj psihologiji*

- RAZVOJ ODNOSA ČOVJEK-SREDINA KROZ PRIZMU EKOLOŠKE PEDAGOGIJE I PSIHOLOGIJE, br. 2, str. 134-145 (<https://zenodo.org/records/15310318>).
12. Muratović, A., Muratović, A., & Bakić, A. (2022). Cooperation of parents and educators in the process of acquiring socio-emotional skills in children. *Univerzitetska misao - časopis za nauku, kulturu i umjetnost*, Novi Pazar, 21, 176-188. (<https://doi.org/10.5937/univmis2221176M>).
 13. Muratović, A., Muratović, A., & Mekić, E. (2021). Influence of parents' attitudes on cooperation on the promotion of family participation in a preschool institution. *Univerzitetska misao - časopis za nauku, kulturu i umjetnost*, Novi Pazar, 20, 13-25. (<https://doi.org/10.5937/univmis2120013M>).
 14. Popović, B. (2020). *Duhovna aroma vremena i kulturni kompromis*. Leposavić: Institut za srpski jezik i kulturu.
 15. Savić, I., Terzija, V. (2007). *Ekologija i zaštita životne sredine*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
 16. Stanišić, J. (2008). *Značaj ekološkog vaspitanja i obrazovanja*. Novi Sad: Srpski filozofski forum.
 17. Štrbac, S. (2009). *Ekologija u sistemu predškolskog vaspitanja i obrazovanja*. Novi Sad: Prirodno-matematički fakultet.

SUMMARY

This paper investigates the significant role that educators play in the formation of environmental awareness among preschool children. Through a theoretical and practical framework, it is explained how ecological values are transmitted to children through daily activities, games and immediate stay in nature. Special emphasis is placed on the importance of early adoption of ecological habits, because it is at this age that the foundations are laid for responsible behavior towards nature in adulthood. The work highlights the role of Islam in preserving the natural environment, emphasizing ethical principles from the Qur'an that encourage care for God's creation. Various ways in which educators can, through organized activities, develop children's sense of connection with nature, but also make them aware of the harmful consequences of human activities, are shown. Through examples of ecological workshops, it was shown how practical work can contribute to the adoption of positive attitudes and responsible environmental behavior. It is concluded that the role of educators is crucial for shaping generations that will be aware of the importance of environmental protection.